

УДК 336.1

DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V55(2026)-41

Шелудько С. А., кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри публічних фінансів, Державний податковий університет, м. Ірпінь, Україна

ORCID: 0000-0003-0636-4940

e-mail: s.szeludko@gmail.com

Діагностика чинників фінансової безпеки України на засадах критичного реалізму

Анотація. Здійснено діагностику чинників фінансової безпеки України на засадах критичного реалізму. Виявлено, що пандемія COVID-19 та повномасштабне вторгнення в Україну проявили структурні вразливості публічних і приватних фінансів та активізували причинні механізми трансформації макрофінансових дисбалансів у безпекові ризики. Обґрунтовано, що чинні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки держави мають переважно описовий або індикативний характер та орієнтуються на нормативні зіставлення замість реконструкції латентних каузальних структур, що обмежує пояснювальну силу діагностики на принципах позитивізму. За результатами аналізу методом головних компонент ідентифіковано п'ять стійких структурних блоків, що пояснюють понад 85 % загальної дисперсії. Встановлено, що динаміка цих компонент свідчить про довшотривалу ерозію ресурсної бази фінансової системи, циклічну нестабільність монетарного режиму, стохастичність фіскальної спроможності, залежної від зовнішньої підтримки, та високу соціально-поведінкову чутливість фінансової інклюдії, тоді як фінансова інфраструктура демонструє відносну адаптивну стійкість. Доведено, що повномасштабне вторгнення виступило каталізатором уже наявних дисбалансів. Обґрунтовано доцільність інтеграції розширених діагностичних методів, зокрема реконструкції каузальних механізмів, у систему управління фінансовою безпекою України в період повоєнного відновлення.

Ключові слова: фінансова безпека держави, чинники фінансової безпеки, макрофінансові дисбаланси, факторний аналіз, критичний реалізм.

Sheludko Sergii, PhD (Economics), Associate Professor, D.Sc. Candidate of the Department of Public Finance, State Tax University, Irpin, Ukraine

Diagnosing the Factors of Ukraine's Financial Security from a Critical Realist Perspective

Abstract. Introduction. Financial security constitutes a core dimension of a state's socio-economic resilience, particularly under systemic non-economic shocks. The COVID-19 pandemic and full-scale invasion exposed structural vulnerabilities embedded in public and private finance of Ukraine and intensified causal mechanisms that transform macrofinancial imbalances into security risks. Existing approaches to measuring financial security remain largely descriptive and indicator-driven, focusing on normative comparisons rather than on reconstructing latent causal structures. This limits the explanatory capacity of mainstream positivist diagnostics and obscures the deep mechanisms shaping financial instability.

Purpose. The paper aims to diagnose and reconstruct latent structural factors determining the dynamics of Ukraine's financial security before and during the full-scale invasion, using the methodological principles of critical realism.

Results. Based on a Principal Component Analysis, five stable structural components were identified, jointly explaining more than 85% of total variance. Their dynamics reveal a long-term erosion of the resource base of the financial system, cyclical instability of the monetary regime, stochastic fiscal capacity dependent on external support, and high socio-behavioural sensitivity of financial inclusion. In contrast, financial infrastructure demonstrates relative adaptive resilience even under existential shocks. The full-scale invasion acted primarily as a catalyst of pre-existing structural imbalances rather than their origin. The analysis confirms that empirical indicators represent surface manifestations of deeper causal mechanisms and should be interpreted as projections of latent financial structures rather than autonomous measures.

Conclusions. The identified component structure provides an analytically grounded basis for reinterpreting financial security as a configuration of interacting structural forces. The findings support the need to integrate advanced diagnostic methods, including likelihood-based reconstruction of causal mechanisms, into financial security governance, particularly in the context of Ukraine's post-war recovery and long-term resilience planning.

Keywords: State Financial Security; Financial Security Factors; Macrofinancial Imbalances; Factor Analysis; Critical Realism.

JEL Classification: G18; E44; C38.

¹Стаття надійшла до редакції: 13.02.2026

Received: 13 February 2026

Постановка проблеми. Фінансова безпека є критично значущою ознакою соціально-економічного та геополітичного потенціалу сучасної держави, в тому числі в умовах системних потрясінь нееконімічного характеру. Пандемія коронавірусу та повномасштабне вторгнення в Україну стали каталізаторами загострення макрофінансових протиріч, проявивши структурну вразливість як публічних, так і приватних фінансів. Указані шоки активізували складні причинно-наслідкові механізми, вбудовані в сучасну фінансову систему, що актуалізує потребу в науково обґрунтованих інструментах діагностики та зміцнення фінансової безпеки. Відповіддю на цю проблему є формування помітного корпусу наукових розвідок, присвячених теоретико-методологічним засадам фінансової безпеки, вимірюванню її рівня та оцінюванню результативності управління нею.

Водночас наявний науковий доробок характеризується термінологічною фрагментарністю, зумовленою різночитанням базових категорій – чинників, викликів і загроз фінансовій безпеці. Така неоднозначність ускладнює аналіз причинності фінансових криз і перешкоджає реконструкції прихованих чинників, які урухомлюють механізми трансформації ризиків у реальні прояви небезпеки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Студії над чинниками та кількісною оцінкою рівня фінансової безпеки держави набули в Україні значно більшого поширення, ніж серед дослідників з розвинутих економік. Традиційно ця тематика розробляється в руслі індексних і таксономічних підходів. Так, П. Семьонтовський запропонував методіку ранжування країн ЄС поза межами Єврозони на основі синтетичного індексу фінансової безпеки, довівши визначальну роль зовнішньоторгових параметрів у формуванні національної фінансової стійкості [2]. Переорієнтацію досліджень на аналіз глибинних структурних чинників фінансової безпеки відображено в працях, присвячених трансформації фінансових систем. Н. Пантелєєва систематизувала ризики цифровізації фінансової сфери, обґрунтувавши вплив фінансових інновацій на монетарну, бюджетну та банківську безпеку [9]. На галузевому рівні Н. Давиденко та А. Буряк було доведено залежність фінансової стійкості аграрного сектору від кредитної доступності та державної підтримки в умовах військових шоків [4]. Безпосередньо до макрофінансової діагностики національної безпеки звертаються В. Синчак і Л. Мельник, якими запропоновано інтегровану модель оцінки фінансової безпеки України на основі субіндексів ключових секторів [12]. Схожі ідеї представлено в дослідженні М. Житара, який, за допомогою DSGE-моделювання, ідентифікував критичні макрофінансові дисбаланси та обґрунтував роль фіскальної дисципліни й монетарних правил [6]. У ширшому контексті А. Афонсу та Ж. Коелью

емпірично підтвердили значення інституційних фіскальних обмежень для довгострокової стійкості державних фінансів країн Єврозони [1].

Незважаючи на суттєву представленість кількісних підходів, більшість наявних досліджень зосереджується на описовому вимірюванні індикаторів або нормативному зіставленні індексів, у той час як проблема реконструкції латентних чинників фінансової безпеки держави залишається актуальним дослідницьким завданням і потребує залучення не-позитивістських методологічних підходів, що й зумовлює актуальність теми цієї статті.

Формулювання цілей дослідження. Метою дослідження є діагностика та реконструкція латентних структурних чинників, що визначають динаміку рівня фінансової безпеки України, напередодні та під час повномасштабного вторгнення на засадах критичного реалізму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ідентифікація конкретних факторів розвитку фінансових відносин і відповідних індикаторів ґрунтується на класифікації, квантифікації та інтерпретації. Оскільки в сучасній глобалізованій економіці прояви фундаментальних господарських механізмів можуть набувати численних форм, від наявності чітких підстав визначення виду того чи іншого чинника залежить ефективність подальших етапів в управлінні фінансовою безпекою держави. Це питання, на жаль, досі не знайшло належного висвітлення у профільних публікаціях. Нечисленні згадки свідчать, що більшість авторів схильна розрізняти системні, регіональні та галузеві чинники [12, с. 25]; чинники зовнішнього та внутрішнього середовища [4, с. 117; 6]; чинники прямого та опосередкованого впливу [11, с. 232].

Окремо варто відзначити концептуальні класифікації за кількома підставами групування. Так, А. Полторак пропонує розрізняти такі групи факторів, що впливають на рівень фінансової безпеки в умовах глобалізації: за об'єктом спрямування (фактори впливу на домогосподарства, суб'єкти господарювання, галузі, регіони, державу, світовий фінансовий простір); за таксономією безпеки (фактори впливу на державні фінанси, фінансовий ринок, кібернетичну безпеку фінансового сектору); за джерелом (ендогенні, екзогенні, глобальні); за ступенем впливу (потенційні, чинні, такі, що формуються); за стабільністю (перманентні, ситуативні, періодичні); за зв'язком з іншими факторами (автономні, комбіновані, синергетичні); за рівнем значущості (критичні, суттєві, помірні); за ступенем дослідження (традиційні, очікувані, нові); за парадигмальною сутністю (технологічних інновацій, недотримання рівноваги, конфліктів); за сферою (фізичні, економічні, політичні, ресурсні, соціальні, екологічні) [10, с. 114]. Н. Пантелєєва, з метою дослідження впливу цифровізації на рівень фінансової безпеки, систематизувала чинники одночасно за

двома підставами: за сферою дії (економічні, інституційні та організаційні) та за окремими складовими (чинники фінансово-кредитної, бюджетної, податкової та валютної безпеки) [9, с. 25].

Вирішуючи дослідницьке завдання щодо формування набору індикаторів з метою аналізу рівня фінансової безпеки держави, вітчизняні науковці схильні за відправну точку обирати не чинні наразі «Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». Зазвичай, результатом авторських інтерпретацій стає редукція розлогого нормативного комплексу показників за принципом доступності для обрахування та прийнятної розмірності для задоволення вимог до мінімального обсягу статистичної вибірки. Окремі дослідники, втім, обирають методологічно суворіший шлях, обчислюючи, зокрема Евклідові відстані, кореляційні коефіцієнти або показники причинності. Втім, прискіпливий аналіз авторських наборів індикаторів [3, с. 195-196; 10, с. 183-185; 14, с. 158] виявив єдність результатів евристичних та математичних підходів, відкидаючи принциповість формування системи параметрів оцінки рівня фінансової безпеки держави в руслі мейнстрімного позитивізму.

Зазначене радше засвідчує те, що емпірично фіксовані індикатори відображають не стільки автономні, самодостатні характеристики фінансової безпеки, скільки поверхневі прояви спільних для них глибинних структурних механізмів. За таких умов формування системи індикаторів фінансової безпеки не може ґрунтуватися виключно на позитивістських критеріях емпіричної простежуваності, доступності статистичних даних чи формальної зручності їх

обробки. Натомість, враховуючи задачі цього дослідження, методологічно більш обґрунтованим є перехід на позиції критичного реалізму, відповідно до яких система індикаторів розглядається як емпірична проєкція латентних, каузально зумовлених чинників фінансової безпеки. Відтак, істинною метою селекції та подальшого аналізу параметрів фінансового буття є реконструкція комплексу чинників, які визначають конфігурацію фінансової безпеки держави, а не механічна оптимізація набору статистичних показників.

Варто констатувати, що наразі в Україні на національному рівні фактично відсутній дієвий стратегічно орієнтований механізм діагностування стану економічної та фінансової безпеки держави, оскільки втрата чинності згаданих вище «Методичних рекомендацій...» у серпні 2025 року у зв'язку з їх заміною на так званий «постійний моніторинг економічної стійкості» не супроводжувався ані затвердженням (на законодавчому чи хоча б відомчому рівні) методики проведення такого моніторингу, ані роз'ясненнями з боку компетентних органів державної влади щодо того, якими будуть (мають бути) орієнтири для постійного моніторингу, адже актуальні показники встановлені «Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 року». На момент підготовки цього рукопису до друку, затвердження Стратегії на новий період або продовження чинної не відбулося. Відтак, з метою оцінки рівня фінансової безпеки України доцільним є застосування для обчислень та аналізу отриманих результатів її виміру нечинних «Методичних рекомендацій...» (рис. 1).

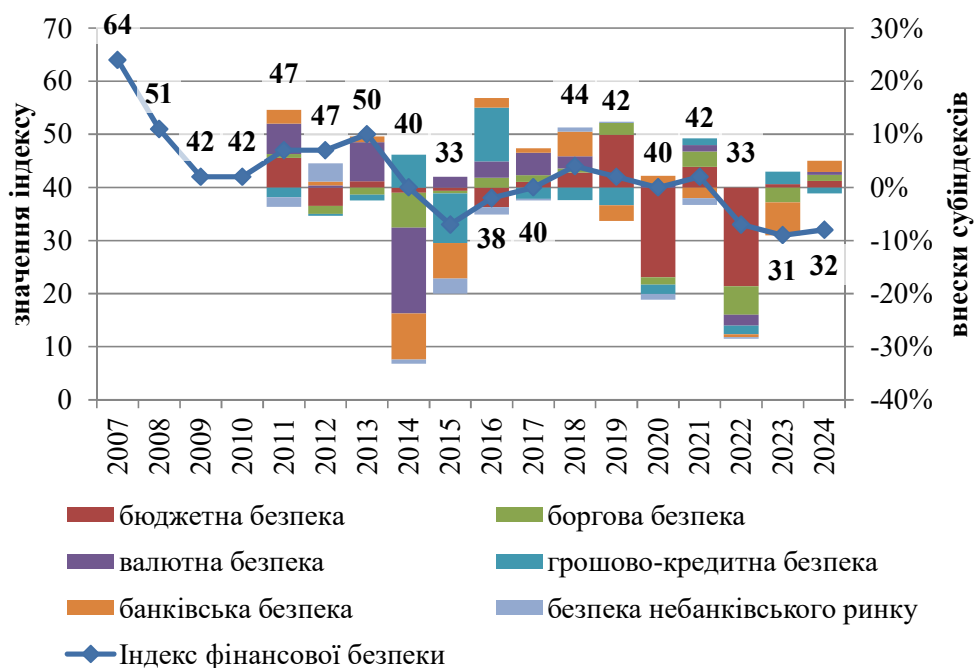

Рисунок 1 - Динаміка індексу фінансової безпеки України та внески її субіндексів у 2007 – 2024 рр.

Джерело: розраховано автором за даними [5; 7; 8]

Аналіз представлених на рис. 1 результатів вимірювання рівня фінансової безпеки держави свідчить про аритмічне, проте неухильне погіршення стану захищеності національних фінансових інтересів: за 18 років спостережень індекс скоротився на 32 пункти, тобто вдвічі. При цьому лише в 2007 р. фінансова безпека України характеризувалася (згідно з п. 15 «Методичних рекомендацій...») як «незадовільна», тоді як впродовж 2008 – 2014 рр. та 2016 – 2021 рр. її стан слід визнати «небезпечним», а в 2015 р. та з 2022 р. – «критичним». І хоча така інтерпретація є певним спрощенням, а нормовані значення окремих індикаторів і ваги субіндексів (що не змінювалися з 2013 р.) неактуальними, інтегральний показник дозволяє не лише зафіксувати об'єктивні причини до погіршення рівня фінансової безпеки держави, але й визначити, за рахунок якого саме сегменту фінансової сфери відбувалися негативні зрушення.

Найбільш помітне посилення захищеності національних фінансових інтересів фіксувалося в 2011, 2016 і 2018 рр., проте причини покращення щоразу відрізнялися: так, якщо в 2011 р. позитивний внесок було зроблено зміцненням бюджетної та валютної безпеки, то відновлення індексу в 2016 р. стало результатом майже виключно посилення безпеки у грошово-кредитній сфері, а у 2018 р. найбільш помітний внесок здійснило убезпечення банківської системи. Найпомітніше погіршення Індексу фінансової безпеки України щоразу збіглося в часі з розгортанням екзистенційних потрясінь – у 2014, 2020 та 2022 рр., – а причинність мала тенденцію до єдності негативних чинників. Зокрема, в результаті соціально-політичної нестабільності, викликаній анексією Криму та гібридною агресією РФ на Сході рівень фінансової безпеки України знизився на 10 пунктів (або на 20 %), з яких лівову частку принесло погіршення валютної безпеки; помітний негативний вплив справили також стан банківської та боргової безпеки, а єдиним стійким сегментом фінансової сфери виявився грошово-кредитний ринок. У 2020 та 2022 рр., внаслідок як пандемії коронавірусу, так і повномасштабного вторгнення в Україну, найбільша втрата захищеності національних фінансових інтересів спостерігалася збоку бюджетної безпеки, що цілком вкладається в логіку проявів екзистенційних потрясінь у фінансовій сфері. Варто зазначити, що невелике зростання Індексу в 2023–2024 рр. є радше ефектом низької бази порівняння,

аніж реальною ознакою покращення рівня фінансової безпеки України.

Порівняно з доволі розлогим набором індикаторів за «Методичними рекомендаціями...» (30 показників), у «Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року» власне фінансова складова представлена лише 6 індикаторами. Це вказує на обмежену придатність такого інструменту для комплексної оцінки рівня захищеності національних фінансових інтересів. Хоча з формально-індикативної точки зору цей підхід здатен фіксувати досягнення або порушення цільових і критичних діапазонів, сигналізуючи про порушення стратегічно визначеної конфігурації фінансової сфери, його діагностичний потенціал залишається незадовільним, оскільки моніторинг відображає, переважно, крайні прояви загроз фінансовій безпеці держави, не дозволяючи виявляти накопичення структурних дисбалансів, що здатні породжувати ризики реалізації таких загроз.

До того ж, на відміну від громіздкого, але збалансованого набору індикаторів фінансової безпеки в «Методичних рекомендаціях...», обраний авторами «Стратегії...» набір показників характеризується внутрішньою асиметрією (поєднуючи величини потоку, запасу та структури) та відсутністю пріоритизації та каузальної ієрархічності. Зазначене може створювати ілюзію захищеності окремих аспектів фінансового сектору національної економіки (наприклад, міжнародних резервів або рівня NPL), не відображаючи реальної спроможності до самовідтворення та розвитку державних фінансів і суміжних сфер. Таким чином, постійний моніторинг економічної стійкості в чинній конфігурації обмежує доцільність його використання в якості автономного підходу до оцінки рівня фінансової безпеки України, зводячи його функціонал до інструменту вибіркового спостереження за окремими аспектами динаміки фінансової сфери.

Зазначене обумовлює необхідність переходу від нормативно-описових до критично-діагностичних методів аналізу чинників фінансової безпеки держави, застосування яких дозволить виявити латентні структури, що визначають реальні контури фінансового буття та описати глибинні причини динаміки рівня фінансової безпеки. Методологічна основа цього переходу полягає в практичному застосуванні постулатів критичного реалізму в процесі ідентифікації чинників фінансової безпеки держави (табл. 1).

Таблиця 1 Відповідність аналітичних інструментів онтологічним рівням ідентифікації чинників фінансової безпеки держави

Рівні буття	Етапи ідентифікації	Аналітичні інструменти	Мета застосування	Результат застосування
Емпіричний	Спостереження	Статистичні показники та інтегральні оцінки	Агрегування, порівняння нормативного і фактичного рівня	Емпірична відповідність нормативним (очікуваним) орієнтирам
Фактичний	Аналіз	Метод головних компонент	Виявлення коваріаційних структур та стійких патернів	Фактичні макрофінансові стани, процеси та дисбаланси
Реальний	Діагностика	Метод максимальної правдоподібності	Реконструкція глибинних механізмів	Латентні чинники (реконструйовані глибинні структури)

Джерело: власна розробка автора

Концептуальна логіка ідентифікації чинників фінансової безпеки держави відповідно до онтології критичного реалізму, представлена в табл. 1, передбачає розмежування емпіричних проявів, фактичних процесів та реальних причинних механізмів з метою їх подальшої експлікації та ре-інтерпретації в логіці контрадикторності. Емпіричний рівень представлений системою статистичних показників та інтегральних оцінок, які дозволяють зафіксувати відповідність або відхилення спостережуваних параметрів фінансового буття від нормативно визначених орієнтирів, однак не забезпечують пояснення причин формування таких відхилень. Перехід до фактичного рівня передбачає відмову від ізольованого аналізу окремих індикаторів на користь виявлення стійких коваріаційних структур, у межах яких емпірично зафіксовані показники поєднуються в макрофінансові стани, процеси та дисбаланси. Перехід до реального рівня пов'язаний з діагностикою латентних чинників фінансової безпеки, які не спостерігаються безпосередньо, проте зумовлюють динаміку фактичних процесів.

У межах представленої логіки метод головних компонент (РСА) виконує функцію аналітичного сходження від емпіричного до фактичного, дозволяючи редукувати багатовимірний масив показників фінансової безпеки держави до обмеженої кількості узагальнених структур без попередніх припущень щодо їх причинної природи. У результаті обчислення головних компонент у z-нормованому масиві макрофінансових індикаторів з використанням застосунку Eviews було отримано матрицю та діаграму впорядкованих власних значень, а також матрицю навантажень власних векторів і ряди

перших п'яти головних компонент. Комплексний аналіз діаграми за критерієм Кайзера ($\lambda > 1$), «правилом ліктя» та змістовної інтерпретації засвідчив доцільність у подальшому розглядати п'ять головних компонент, що разом пояснюють більше 85 % загальної дисперсії набору даних і можуть бути співвіднесені з виділеними автором цінностями фінансової безпеки держави.

Хоча головні компоненти формально є лінійними комбінаціями всіх вихідних індикаторів, їх економічна інтерпретація ґрунтується на змінних з найбільшими факторними навантаженнями (внесками), що дозволяє ідентифікувати латентні блоки фінансової безпеки держави. Виходячи зі складу кожної з отриманих компонент їх можна співвіднести з однією з виділених автором цінностей фінансової безпеки, а саме (в порядку пояснювальної сили): з ресурсною достатністю, інфраструктурною надійністю, монетарною стабільністю, фінансовою інклюзією та фіскальною спроможністю. При цьому фінансовий суверенітет, як складне для квантифікації поняття, свідомо не було враховано під час формування вихідного набору індикаторів, а з показників міжнародної ліквідності лише один (сальдо поточного рахунку платіжного балансу, % готівкової валюти) характеризується достатньо вагомим внеском ($\geq |0,3|$), аби бути використаним для інтерпретації отриманих змінних. Зазначене свідчить про складну природу цих цінностей на фінансову безпеку держави, що унеможливує їх однозначну статистичну ідентифікацію.

Динаміку компонентних індексів, що описують відповідні цінності фінансової безпеки України, представлено на рис. 2.

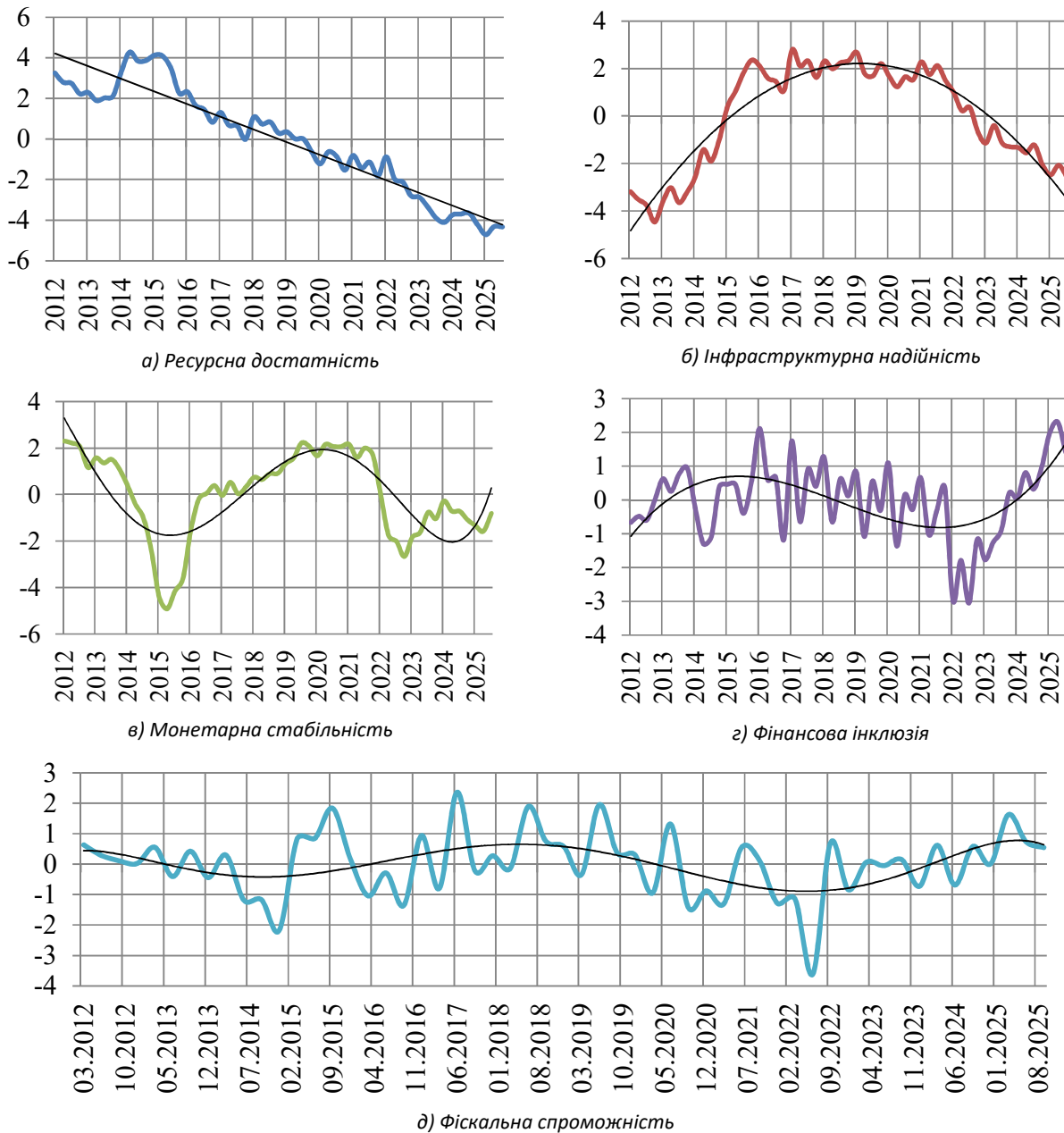

Рисунок 2 - Динаміка головних компонент, що описують вибрані цінності фінансової безпеки України
в 2012 – 3 кв. 2025 рр.

Джерело: розраховано та побудовано автором за даними [5; 8; 13]

Перша головна компонента, представлена на рис. 2.а, відображає перманентну деградацію ресурсної достатності фінансової сфери в Україні. Хоча протягом 2012–2014 рр. спостерігався достатньо високий рівень насиченості економіки фінансовими ресурсами, з 2015 р., внаслідок накопичення структурних дисбалансів у кредитній системі, спостерігається стрімкий та монотонний спад, який суттєво поглибився внаслідок впливу повномасштабного вторгнення з 2022 р. Виявлене свідчить не стільки про виснаження внутрішніх джерел фінансування економічного розвитку, скільки про незадовільний

рівень трансформації депозитних ресурсів у продуктивне кредитування, що згубно позначається на функціональності банків.

Такий висновок частково підтверджується інверсійною динамікою компоненти, що відображає інфраструктурну надійність (рис. 2.б): кризові навантаження на фінансових посередників у 2012 – 2 пол. 2014 рр. (внаслідок низької ефективності платіжної системи та незадовільного розвитку дистанційного обслуговування) було подолано до початку 2015 р., після чого показник набув стабільно позитивних значень протягом наступних семи років. І

хоча з 2022 р. фіксується новий спад, він суттєво не досягає історичного мінімуму, що свідчить про часткове збереження мережевої стійкості та адаптивність фінансової інфраструктури в Україні.

Головна компонента, що фіксує монетарну стабільність (рис. 2.в), натомість, демонструє чітку циклічність режиму грошово-кредитного регулювання. Спад від помірно позитивних значень до 2014 р. стрімко набув рис гострої дестабілізації з абсолютним мінімумом у 3 кв. 2015 р., однак вчасно вжиті антикризові заходи дозволили повернути монетарну стабільність на період 2018–2020 рр. Прикметно, що фаза нового спаду почалася ще в 2 пол. 2021 р., відтак є радше наслідком «коронакризи» та непослідовної інституційної реформи НБУ, ніж повномасштабного вторгнення – доказом цього є лінія поліноміального тренду, траєкторія якої передбачала найвищу втрату монетарної стабільності протягом 2024 р. (тобто, війна лише пришвидшила циклічність). Наразі показник загалом зберігає негативний рівень.

Компонента, що відповідає за фінансову інклюзію (рис. 2.г), демонструє високу волатильність та ациклічність, що пояснюється значною часткою поведінкових чинників і загалом є типовим для соціофінансових процесів. При цьому впродовж перших 10 років аналізованого періоду значення кривої арифметично не віддалялися від нуля, що відображає «крихкість» і непослідовність залученості населення до фінансової сфери, чутливої до найменших комунікаційних шоків. Протягом 1 пол. 2022 р. спостерігався глибокий провал у негативні значення, що пояснюється схильністю до готівкових розрахунків і спрощеної фінансової поведінки в кризових умовах. Однак уже з 4 кв. 2023 р. показник стрімко набув додатного рівня внаслідок масового залучення суспільства до цифрових фінансів.

На відміну від попередніх, п'ята головна компонента, що відображає фіскальну спроможність (рис. 2.д), має виразно нелінійну траєкторію, яка загалом характеризує нестабільність та непослідовність у реальній здатності держави ефективно акумулювати та розподіляти бюджетні ресурси, зокрема, з метою обслуговування публічних зобов'язань. Окремі позитивні екстремуми в 2017–2019 рр. свідчать не про подолання структурних фіскальних протиріч, а відображають разові досягнення в бюджетній консолідації. Глибокий провал у 2022 р. є наслідком фіскального колапсу протягом першої фази повномасштабного вторгнення, а подальше відновлення 2023–2025 рр. складно назвати послідовним і стійким, оскільки воно відбувається, головню, завдяки міжнародній фінансовій допомозі.

Таким чином, виявлені завдяки PCA п'ять головних компонент дозволяють простежити не ізольовані коливання індикаторів, а взаємопов'язані макрофінансові стани, а саме: деградацію ресурсної достатності, часткову адаптивність фінансової інфраструктури, циклічність монетарної стабільності, соціально-економічну чутливість фінансової інклюзії та стохастичність фіскальної спроможності. Відтак метод головних компонент дозволив ідентифікувати стійкі структурні патерни фінансової безпеки України, відповідно до методології в табл. 1, і сформувати підвалини для подальшої інтерпретації латентних чинників реального рівня безпеки з метою раціонального та науково обґрунтованого управління нею.

Висновки. Отже, чинний емпіричний інструментарій оцінювання рівня фінансової безпеки держави є недостатнім для пояснення причинно-структурних механізмів її динаміки, оскільки зосереджений, переважно, на нормативному зіставленні індикаторів без реконструкції глибинних чинників. Застосування методології критичного реалізму забезпечує належний перехід від описового вимірювання до структурної діагностики латентних макрофінансових конфігурацій, що формують фінансову безпеку.

Аналіз методом головних компонент (PCA) дозволив виявити п'ять стійких структурних блоків, що відповідають виділеним автором цінностям фінансової безпеки держави: ресурсну достатність, інфраструктурну надійність, монетарну стабільність, фінансову інклюзію та фіскальну спроможність. Їх динаміка свідчить про довготривалу ерозію ресурсної бази фінансової системи, циклічність монетарного режиму, стохастичність фіскальної спроможності та високу соціально-поведінкову чутливість фінансової інклюзії. Водночас фінансова інфраструктура демонструє відносну адаптивність навіть в умовах екзистенційних потрясінь.

Проведена діагностика довела, що повномасштабне вторгнення виступило каталізатором уже наявних структурних дисбалансів, а не їх первинною причиною. Отримані результати підтверджують доцільність переходу від нормативно-описового моніторингу до критично-діагностичних підходів у дослідженні фінансової безпеки та вимірюванні її рівня з управлінською метою. Перспективи подальших студій можуть бути пов'язані із застосуванням методів максимальної правдоподібності для реконструкції причинних механізмів та інтеграцією діагностичних результатів у практику управління фінансовою безпекою України в період повоєнного відновлення.

Література:

1. Afonso A., Coelho J. C. Fiscal sustainability, fiscal reactions, pitfalls and determinants. *Applied Economics*. 2025. Vol. 57, № 26. P. 3560–3571. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2024.2337808>.
2. Siemiątkowski P. External financial security of the European Union member states outside the Eurozone. *Journal of International Studies*. 2017. Vol. 10, № 1. P. 84–95. DOI: <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2017/10-4/6>.
3. Варналій З. С. Економічна безпекологія: сутність, особливості України в добу сучасних викликів та загроз : монографія. Київ : Знання України, 2025. 358 с.
4. Давиденко Н. М., Буряк А. В. Чинники впливу на фінансовий потенціал аграрних суб'єктів господарювання. *Бізнес-навігатор*. 2022. Вип. 2. С. 115–119. DOI: <https://doi.org/10.32847/business-navigator.69-17>.
5. Державна служба статистики України : Банк даних. URL: <https://stat.gov.ua/uk/explorer/>
6. Житар М. О. Вплив макрофінансових дисбалансів на фінансову безпеку держави: інструменти оцінки та стратегії мінімізації ризиків. *Економіка та суспільство*. 2025. Вип. 71. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-15>.
7. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/>
8. Національний банк України : Статистика. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/>
9. Пантелеєва Н. М. Фінансова безпека в умовах цифрової економіки: очікування і реальність. *Фінансовий простір*. 2020. № 2 (38). С. 22–37. DOI: [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289).
10. Полторак А. С. Фінансова безпека України в умовах глобалізації : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Миколаїв, 2020. 552 с.
11. Романів В. В., Дорошенко Н. О. Фінансова безпека України. *Економіка, управління та адміністрування*. 2019. № 4 (90). С. 230–235. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-4\(90\)-230-235](https://doi.org/10.26642/jen-2019-4(90)-230-235).
12. Синчак В. П., Мельник Л. В. Вплив макроекономічних чинників на фінансову безпеку України. *Університетські наукові записки*. 2023. № 1–2 (91–92). С. 23–36. DOI: <https://doi.org/10.37491/UNZ.91-92.2>.
13. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб : Статистика. URL: <https://www.fg.gov.ua/pro-fond/statistika-ta-zviti/statistika/>
14. Чорна С. В. Оцінка рівня фінансової безпеки держави в контексті стабілізації соціально-економічного розвитку : дис. ... д-ра філософії : 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок. Суми, 2023. 246 с.

References:

1. Afonso, A., & Coelho, J. C. (2025). Fiscal sustainability, fiscal reactions, pitfalls and determinants. *Applied Economics*, 57(26), 3560–3571. <https://doi.org/10.1080/00036846.2024.2337808>.
2. Siemiątkowski, P. (2017). External financial security of the European Union member states outside the Eurozone. *Journal of International Studies*, 10(1), 84–95. <https://doi.org/10.14254/2071-8330.2017/10-4/6>.
3. Varnalii, Z. S. (2025). *Ekonomichna bezpekohiia: sutnist, osoblyvosti Ukrainy v dobu suchasnykh vyklykiv ta zahroz*. Kyiv: Znannia Ukrainy.
4. Davydenko, N. M., & Buriak, A. V. (2022). Directions of support of financial potential of agricultural enterprises. *Business Navigator*, (2), 115–119. <https://doi.org/10.32847/business-navigator.69-17>.
5. State Statistics Service of Ukraine. (2026). Data Bank. Retrieved January 21, 2026, from <https://stat.gov.ua/en/explorer>.
6. Zhytar, M. O. (2025). The impact of macrofinancial imbalances on state financial security: assessment tools and risk minimization strategies. *Economy and Society*, (71). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-71-15>.
7. Ministry of Economy of Ukraine. (2026). Retrieved January 21, 2026, from <https://me.gov.ua>.
8. National bank of Ukraine. (2026). Statistics. Retrieved January 21, 2026, from <https://bank.gov.ua/en/statistic>.
9. Pantelieieva, N. M. (2020). Financial security in the digital economy: expectations and reality. *Finansovyi prostir*, 2(38), 22–37. [https://doi.org/10.18371/fp.2\(38\).2020.209289](https://doi.org/10.18371/fp.2(38).2020.209289).
10. Poltorak, A. S. (2020). *Financial security of Ukraine in the context of globalization* [Doctoral dissertation, Mykolayiv National Agrarian University]. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/19255>.
11. Romaniv, V. V., & Doroshenko, N. O. (2019). Financial security of Ukraine. *Economics, Management and Administration*, 4(90), 230–235. [https://doi.org/10.26642/jen-2019-4\(90\)-230-235](https://doi.org/10.26642/jen-2019-4(90)-230-235).
12. Synchak, V. P., & Melnyk, L. V. (2023). Impact of macroeconomic factors on the financial security of Ukraine. *University Scientific Notes*, 1–2(91–92), 23–36. <https://doi.org/10.37491/UNZ.91-92.2>.
13. Deposit Guarantee Fund. (2026). Statistics. Retrieved January 21, 2026, from <https://www.fg.gov.ua/en/statistics>.
14. Chorna, S. V. (2023). *Assessment the level of financial security of the state in the context of stabilization of socio-economic development* [Doctoral dissertation, Sumy State University]. <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/b1519977-dac3-40bd-b759-17ee38fc616e>.

